

RESSENYES

Armand OBIOLS, *Buirac*. Sabadell, Fundació La Mirada, col·lecció Ragtime, 4, 1996. 198 p.

Ja se sap que són molts els problemes amb què topa una cultura que no pot desenvolupar-se amb normalitat; però n'hi ha un al qual no sempre es para prou atenció, tot i essent força greu, com és el de la falta d'autocrítica. És clar que es tracta d'un problema que només es detecta en períodes de normalitat ni que sigui relativa; és a dir, en alguns dels moments més òptims per a la cultura anòmala en qüestió, al capdavant aquells que permeten una certa distància i, doncs, una agudització del sentit crític. Com més s'està a la defensiva, més es tendeix a l'autocomplaença; si s'entra en un procés de normalització, cal fer un examen de consciència i, doncs, establir jerarquies amb els únics criteris possibles de la qualitat i el rigor.

Tot això és prou evident en el nostre país i en el moment actual; però ve a tomb arran de l'oportuna recopilació en llibre dels textos que formaren la secció *Buirac*, que Armand Obiols mantingué a "La Nau" entre el juliol del 1928 i el gener del 1929. La Fundació La Mirada, que ja publicà la poesia d'Obiols l'any 88, continua així redescobrint aquest escriptor fins ara a l'ombra d'Oliver i Trabal, molt menys prolífic que ells però tant o més complex i auto-exigent. Home d'estil elegant i implacable sentit crític, aquí practica a més una ironia punyent, de vegades ferotge, molt en consonància amb l'esperit iconoclasta del "Grup de Sabadell". Constituïda sempre per un conjunt de notes breus, la secció anònima, tenia la funció bàsica de desmitificar, en benefici de la necessària jerarquització de valors abans al·ludi-

da i enfront de l'aparent unanimitat de la crítica literària més conformista de l'època, la catòlica sobretot. És així com se citen fragments d'obres, o de ressenyes, gramaticalment incorrectes, literàriament nul·les o ideològicament anacròniques. Encara que sovint les citacions parlen per si soles, els comentaris que Obiols els dedica són d'una mordacitat considerable. Fins i tot quan es refereixen simples anècdotes, cosa que es fa amb freqüència, la intenció de l'"anònim cronista" és lluny de ser innocent, d'acord amb el que ell mateix assenyalava en un moment donat: "*Una frase, una anècdota, no és mai una cosa gratuïta. L'home, inconscientment, tendeix a resumir-se en actitud, a limitar-se en compendi, al llarg de la seva durada. Una anècdota porta implícita, gairebé sempre, la fórmula d'un home, si no la de dos*" (pàg. 159). D'aquí ve que l'estil d'Obiols adopti un cert caire epigramàtic, si tenim en compte una vegada més les seves pròpies paraules: "*Un epigrama –i no ens referim al simple epigrama clàssic, marcialesc– implica sempre una certa actitud crítica davant el món. L'epigrama exigeix una activa posició d'arbitrarisme i no una simple acceptació passiva de les coses. Un epigrama és una breu polèmica lírica amb el món: una instantània feta des de l'absolut*" (pàg. 143). És clar, però, que les polèmiques que el *Buirac* estableix amb el món –literari– són molt més iròniques que no pas líriques.

Si Obiols desmitifica doncs tot allò que li sembla mediocre, i sovint també reaccionari, no és estrany que les seves víctimes es trobin entre els escriptors i crítics catòlics més militants –Manuel de Montoliu, Ramon Rucabado–, els falsos prestigis –J. Vallès i Pujals, Joan Estelrich– o, simplement, els qui no saben escriure –J. Navarro i Costabella–.

Ironitza sobre J.V. Foix o Sebastià Sánchez-Juan, i elogia Josep Carner —de qui refereix saboroses anècdotes, algunes avui ja cèlebres—, Just Cabot o un incipient Joan Oliver. D'un valor documental impagable, aquests textos reflecteixen algunes picabaralles o polèmiques que avui poden resultar tan sorprenents com les suscitées pels escàndols que suposaren les traduccions de Voltaire; i ens indiquen molts autors i obres d'èxit a l'època avui caiguts en un oblit, pel que sembla, del tot just.

És més enllà, però, d'aquests valors testimonials que el llibre descobreix un Obiols combatiu, carregat d'una agudesa que manté viva encara la seva eficàcia; entre altres coses, perquè, amb totes les diferències que es vulgui, el context actual de les nostres lletres presenta alguns punts de contacte amb el de finals dels anys vint. En concret, una relativa normalitat cultural, una producció editorial abundant i, doncs, una clara necessitat de destriar i, de vegades, desmitificar, més enllà d'algunes unanimitats aparents o alguns silencis piadosos: com deia Obiols, *"no cal el secret, el silenci, el "bluff" per a donar una mica de dignitat al nostre prestigi"* (pàg. 60). El fet de plantejar-nos si aquesta actitud seria convenient avui o no ens duria sens dubte a conclusions similars a les de l'enquesta que sobre *Buirac* dugué a terme el seu autor, que contestaren des d'Oliver fins a Agustí Esclasans o des de Manent fins a Trabal, i que ell mateix també respongué dient entre altres coses: *"Cal una crítica en certa manera plàstica, dramàtica, d'actituds una mica sumàries, perquè aquestes coses no passen massa desapercebudes rera la feixuga cortina d'al·lusions d'una crítica normal"* (pàg. 193). L'únic que podria passar fóra que una crítica d'aquestes característiques tingués, avui també, una vida efímera com la del *Buirac*; signe que potser, en definitiva, ni al final dels anys vint no estàvem tan normalitzats com això ni, evidentment, tampoc no ho estem ara; o potser és que, simplement, som un país petit que no es pot permetre segons quins luxes. No cal dir que, en tot cas, aquests articles tan breus com mordaços es revelen, al cap de setanta anys, necessaris per als lletraferits amb sentit crític.

JOSEP MARIA RIPOLL

Joan RIPOLL, *Noucentisme i avantguarda. Tres fites sabadellenques. Quaderns de l'Arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach, LXXVII, Sabadell, 1996. 49 pàgines.*

Aquesta publicació recull la ponència d'ingrés de Joan Ripoll com a membre numerari de la Fundació Bosch i Cardellach, i la corresponent contesta, a càrrec del Doctor Pere Roca Garriga.

El tema principal de la ponència gira a l'entorn de la dialèctica tradició-modernitat generada a la Catalunya del primer terç del segle XX, període en el qual les nostres arts i

literatura assoliren un del seus màxims moments d'esplendor. Ripoll, davant la magnitud del tema, adverteix que, en el seu treball, només tracta *"d'intentar una aproximació a l'estudi de les relacions, oposicions i correspondències entre el noucentisme i l'avantguarda per la via de l'assaig literari més que no pas per la de la investigació erudita"*, tot establint-ne els límits temporals (de 1906, data de l'inici de la publicació del *Glosari* de Xènius, fins a 1937, any de la publicació del *Bestiari*, de Pere Quart) i físics (tres personatges lligats estretament a Sabadell: el poeta i crític Joaquim Folguera, el pintor, ninotaire i escriptor Feliu Elias, i el poeta Pere Quart).

No és aquest un estudi divulgatiu, donada la complexitat d'un tema no estudiat encara amb prou profunditat pels investigadors, ni una minuciosa introspecció en un episodi de la nostra història cultural, però l'autor reïx a bastament en l'acompliment dels seus objectius: donar una àmplia visió descriptiva d'un dels aspectes fonamentals, no tan sols de la cultura catalana del nostre segle, sinó —per extensió— de la cultura universal. I tot això amb un estil gens presumptuós ni acadèmic, sinó amb una prosa clara i àgil que cal agrair.

L'estudi de Ripollès desenvolupa al llarg de set apartats modèlics:

1. Consideracions generals, objectius i límits del treball.
2. *Dramatis personae* dels principals poetes i crítics catalans del primer terç del segle vint, Xènius, Feliu Elias i la "generació de 1918" (Foix, Riba, Carner, Salvat-Papasseit) dins els context europeu del moment.
3. Definició de noucentisme i les aportacions dels difusors d'aquest moviment: Prat de la Riba (motor), Eugeni d'Ors (formulador: imperialisme + arbitrarisme = l'obra civilista) i Torres-García (pioner en la pràctica artística).
4. L'avantguarda, d'importació francesa i italiana. La seva eclosió a Catalunya, el 1918, i l'especial situació de les lletres catalanes aleshores. Dos casos recíprocs de transfuguisme: J. M. Junoy i Torres-García, i la síntesi final, encarnada pel número monogràfic de la revista *D'Ací i d'Allà* dedicat a l'art d'avantguarda (Nadal de 1934).
5. Joaquim Folguera i el seu paper de síntesi en els moviments poètics del moment: *«noucentista de formació i convicció, simbolista militant i amant de l'experimentació»*.
6. Feliu Elias, *«noucentista heterodox»* i pintor *«d'insospitada avantguarda, sense saber-ho»*.
7. Joan Oliver, *«Pere Quart»* qui segons Joan Fuster, *«no pot deixar de ser noucentista, però se'n fot»*.

El treball de Joan Ripoll és modèlic, com he dit, i impecable. Conté, malgrat tot, alguna errada cronològica (el manifest groc no aparegué el novembre de 1928, sinó 8

mesos abans) i d'apreciació (Torres-García no és un trànsfuga, sempre fou coherent amb el seu ideari, basat en un art intemporal, estructural i espiritual que evolucionaria coherentment vers l'universalisme constructiu).

No és culpa de Ripoll, però, la utilització gairebé institucionalitzada d'unes denominacions, noucentisme i avantguarda, útils per entendre'ns vagament, però que no acaben d'encaixar quan parlem de les persones i de les seves obres. Així doncs, per exemple, Ripoll afirma que «s'entén per noucentisme el moviment ideològic, cívic i cultural nascut a la Catalunya de primers de segle com un projecte regenerador de la vida col·lectiva catalana, que suposava alhora una reacció i una afirmació» Reacció «als abusos del modernisme», «reafirmació de les arrels clàssiques del país» i «ressorgiment de les seves essències envers els nous temps que marcava el segle». Personalment, crec que el noucentisme encara no ha estat prou ben definit. Potser caldria, parlar de "noucentismes", així com parlem d'avantguardes, i fins i tot podríem parlar del noucentisme (en singular), com d'un corrent avantguardista o d'un «estat d'esperit» més que d'un moviment en concret. El noucentisme té alguns elements en comú amb les avantguardes: enfonsa les seves arrels en el simbolisme i substitueix l'objectivitat per la voluntat, en aquest cas concret, de creació d'una nova arcàdia situada en una Catalunya ideal i eterna. Elements en comú a què caldria afegir la singular figura del poeta mallorquí Gabriel Alomar, el qual coincidí i influí en les formulacions noucentistes d'Eugeni d'Ors, i inventà el concepte de futurisme (1904), copiat en la seva denominació i coincident en les fonts (Bergson i Nietzsche) per E. T. Marinetti, autor del *Manifest Fundacional del Futurisme* (1909): Dues teories paral·leles, aparentment oposades per raó de diferents tarannàs personals i nacionals, concepcions nacionalistes i urgències històriques.

Podem parlar d'una literatura, música, pintura, arquitectura o escultura noucentistes? Potser ens hauríem de limitar, com a mesura cautelar, a parlar de certa política cultural noucentista, impulsada per Prar de la Riba, i d'una certa voluntat difusa d'*aggiornamento* d'un país, Catalunya, amb complex província, reincorporat —arbitrariàticament— al miratge de les «palpitacions dels temps» per obra i gràcia d'Eugeni d'Ors. El que aquesta voluntat política generà és un dels més esplendorosos ressorgiments de la cultura i la identitat catalanes, fruit d'un esforç col·lectiu que seria menystingut si ens limitèssim a emparar-lo sota uns epígrafs que demanen a críts ser revisats.

Finalment, potser per manca d'espai, dos elements importants a l'hora de tenir en compte la dialèctica noucentisme-avantguarda han estat obviats per l'autor d'aquest treball. Un és l'omnipresent element generacional: cada generació escull, com a reacció, la seva pròpia tradició. I l'altre, el component nacional: les avantguardes, caracteritzades pel

seu cosmopolitisme, tenen un component nacional indefugible. No té res a veure amb l'*Rb*, ni amb la llengua, sinó amb el tarannà dels pobles, que generen les seves pròpies formes d'entendre la cultura tot assimilant-ne —pastitxos oblidables a part— les influències externes; i de les seves necessitats històriques: si Joaquim Folguera, Feliu Elias, Pere Quart, objectes d'aquest estudi, o Salvat-Papasseit (anarquista cristià), Foix (maurassà i imperialista), Torres-García (estructuralista i etern), Junoy (*dandy* espiritual), Dalí (fill pròdig de notari), Miró (pintor realista barceloní), i un llarg etcètera de creadors catalans incorporen alhora elements de l'etern binomi tradició-modernitat, apolini-dionisiac, clàssic-romàntic o noucentisme i avantguarda, és degut al foll seny català que definí tan bé l'escriptor Rafael Sánchez Mazas en la novel·la *Rosa Krüger*: "(Los catalanes) somos una estirpe capaz de conciliar en su corazón las contradicciones más felices e inconciliables. Así, somos una gente a la vez doméstica y universal, práctica y soñadora, tierna y durísima, sufridora y gozadora, capaz de reunir en un mismo individuo el gesto del comercio y el de la poeta, el del campo y el de la ciudad, el apego firme, entrañable a lo real y la ilusión dorada por lo fantástico".

RICARD MAS PEINADO

Antoni MONÉS I GINER, *Pels camins de la memòria* (Sabadell, Fundació Amics de les Arts i de les Lletres de Sabadell, 1996), 351p.

L'obra de referència no és exactament una novetat editorial. Antoni Monés (Sabadell, 1918) va fer una edició privada d'aquest text de memòries, escrites entre 1979 i 1983, destinades a una difusió limitada, l'any 1989. La Fundació Amics de les Arts i de les Lletres de Sabadell ha fet el pas de reeditar-lo i fer-lo públic, almenys pel que fa a la ciutat. Sempre és una bona notícia la publicació de llibres de memòries de persones que han tingut un protagonisme —major o menor— en càrrecs de responsabilitat social, ja sigui econòmica, cultural o política. Sobretot perquè la tradició dels llibres de memòries s'havia pràcticament perdut durant els anys del franquisme, amb comptadíssimes excepcions, atès que al règim li feia més aviat poca gràcia que es plantegessin versions personals, i per tant no oficials, dels esdeveniments recents. Així, és conegut el cas del governador civil de Barcelona de l'etapa 1945-47, Bartolomé Barba Hernández, que va veure censurades les seves memòries dels dos anys de gestió a l'edifici de l'Avinguda del Marquès de l'Argentera. L'antic conspirador de la *Unión Militar Española* dels anys trenta, per poder-les publicar amb dignitat, va haver d'afegir-hi un plec d'escrits i de notes diverses que no hi tenien res a veure però que donaven el gruix mínim de llibre a l'edició del que les tises del censor havien deixat passar. El resultat va tenir el títol curiós de *Dos años al frente del Gobierno Civil de Bar-*

celona y varios ensayos (Javier Morato, Madrid, 1948). Els llibres de memòries que sí que s'editaven sense problemes eren els de caràcter èpic i laudatori respecte de la *Cruzada de Liberación*, una de les diverses denominacions franquistes de la Guerra Civil de 1936-39. Entre aquests, el més conegut i interessant, amb diferència, és *Los catalanes en la guerra de España* de Josep Maria Fontana (Samarán, Madrid, 1951 / Acervo, Barcelona, 1977, revisada i ampliada). La transició política posterior a 1975 va restablir la normalitat, també pel que fa a l'edició de memòries. Però ha estat impossible dotar-se d'una quantitat significativa d'escrits dels que van tenir responsabilitats de govern en les institucions locals i provincials d'aquell període. Ha estat com si la democràcia hagués provocat el sobtat emmudiment d'aquells que havien col·laborat amb el règim en la dimensió política més propera als ciutadans, mentre els alts responsables de la política de l'estat no han tingut inconvenient a dir la seva per a la posteritat –han publicat les seves memòries després de 1975, Girón de Velasco, López Rodó, Serrano Súñer, Silva Muñoz, Fraga Iribarne, Martín Villa i Fernández de la Mora, entre d'altres–. Antoni Monés ha vingut a continuar amb l'excepcionalitat sabadellenca que ja constituïen les memòries de Josep Maria Marcet, *Mi ciudad y yo. Veinte años en una alcaldía, 1940-1960*. Ens n'hem de felicitar perquè tot testimoni directe ens aproxima al coneixement d'uns anys en què les interioritats de la política oficial –ja fos cultural, benèfica, esportiva o qualsevol altra– eren força desconegudes per al comú dels ciutadans a causa del control que s'exercia sobre els mitjans de comunicació des del ministeri de torn encarregat de la informació. Quina és, però, l'aportació al coneixement històric que fan aquestes memòries?

Cal partir de les possibilitats de l'autor en cada fase de la seva vida. Monés, comerciant de llanes, travessa els anys quaranta i cinquanta com un individu entestat a fer-se una posició econòmica confortable i créixer com a home de negocis. En aquesta fase el seu allunyament de la vida pública és complet i les seves referències són la vida privada i els afers de negocis. Són els anys seixanta i setanta els que pot retratar-nos amb més interès perquè són aquests els del seu «triomf social,» refrendat amb l'exercici de càrrecs polítics: tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Sabadell (1964-1971), diputat provincial (1971-1978) i vicepresident de la Diputació de Barcelona (1978-1979).

Antoni Monés dóna una idea global del que fou l'administració franquista esdevinguda ja tòpica: el d'un conjunt d'homes –molt poques vegades dones– esforçats i benintencionats –fora d'alguna excepció– que exercien càrrecs en defensa del bé públic d'una forma apolítica i desinteressada. Planteja, per tant, una valoració moral i no política de l'administració que li permet comparar-se favorablement amb l'etapa posterior sobre la de dos arguments centrals: la poli-

tització i la professionalització enteses com a fractures d'aquest món essencialment moral que fou el franquisme. Són tòpics fàcilment desmuntables, però de provat arrelament popular. Els franquistes no feien política perquè no estaven dividits en virtut de la seva militància. I és clar, tots compartien la mateixa, la franquista –no la falangista, que fou menor després dels anys quaranta–, i en vetaven qualsevol altra. Amb el monopoli dels càrrecs per als addictes, les divisions només podien ser personals per definició. És aquí on les memòries prenen un caràcter revelador. Després del tòpic de l'apoliticisme, les divisions que apareixen aquí i allà ens mostren un submón polític farcit de fraccions i capelletes que no poden explicar-se si no és a través d'un joc d'interessos no tan diferent del que existeix en un sistema de partits, salvant el fet que no tothom tenia el dret de jugar-hi. Darrere del desinterès, simbolitzat en el fet que no cobraven –excepte dietes–, se'ns descobreix un paisatge d'interessos que no eren necessàriament econòmics, encara que també. Un paisatge amb un deix aristocratitzant, de *gran món*, prenyat de sopars, recepcions i protocol on, lògicament, només podien entrar els prou poderosos econòmicament com per poder-se permetre el luxe d'exercir sense sou. Nova barrera a la participació, ara ja no política sinó social. La política franquista queda destapada com el món dels addictes al règim que tinguessin possibilitats econòmiques. Aquesta és la visió –probablement no desitjada però present– que el repàs dels anys de gestió d'Antoni Monés ens mostra amb generositat. I l'autor, que s'ha ocupat a consciència de deixar clar que mai no va tenir cap militància abans de 1936 i que després de 1939 mai no va tenir carnet de Falange, és un dels que juga a partir de l'etapa en què ja és persona socialment poderosa i, per la seva trajectòria allunyada de qualsevol marca de dissidència, un addicte més. Passades les pàgines més íntimes i personals d'infantesa, joventut, vida professional i familiar, aquesta és la part més interessant de l'obra. Un testimoni, a més, del que fou la conformació d'un important *lobby* català en els anys seixanta i setanta, el sector que sota el lideratge de Joan Antoni Samaranch és avui dia ja conegut amb la denominació de *partit de l'esport*. Foren individus que, com Monés, adquiriren notorietat pública a través de la seva tasca en entitats esportives (vicepresident i després president del Club Natació Sabadell en els anys cinquanta i primers seixanta) i entraren després en contacte amb falangistes notoris en el joc de les federacions (vicepresident a mitjan anys seixanta i després president de la Federació Catalana de Natació, 1969-1973) –absolutament controlades per personal polític format a FET-JONS en la postguerra–. Aquesta col·laboració en entitats esportives sota la tutela federativo-falangista els convertí en addictes sense reserves encara que sense carnet.

Aquest aplec de records conté altres passatges d'interès no estrictament polític, tant de projecció personal com local o més general. En la seva obsessió per mostrar-se com a

genú *self made man* que res no deu al règim sinó a la virtut i al favor diví en la seva prosperitat, l'autor repassa amb una suficiència moral devastadora el conjunt del món industrial de la nostra ciutat. És una inacabable desfilada de personatges que són jutjats sempre des d'un punt de vista moral —perquè per Monés és la moralitat, de bracet amb un instint natural per als negocis, el que possibilita el triomf— i en què se'ns retrata amb ràpides pinzellades unes quantes generacions de burgesos locals. No només són els negocis llaners els que li ho permeten, és l'activitat a la constructora VISASA, la presidència de la Mútua Sabadellenca i, en general, la vida social cada cop més intensa que fa. De retop l'autor aprofita per vessar totes les seves filies i fòbies, resulten especialment obsessius el menyspreu per la formació universitària —són sagnants alguns dels seus comentaris sobre els metges—, l'alegria continguda envers els fracassos d'aquells amb qui no ha tingut bones relacions i la desqualificació sistemàtica de la condició homosexual... Déu n'hi do!

Cal tornar, però, al començament. Benvigudes siguin aquestes memòries perquè ens en calen encara moltes més si volem reconstruir amb un detall suficient el Sabadell del franquisme i contribuir a explicar el franquisme català en el seu complex. Lamentablement són majoria els que ja no podran escriure-les i fa la impressió que també ho són els que no es decidiran a fer-ho. Jo, personalment i per interès d'investigador, no pas per assistir morbosament a polèmiques privades, encoratjaria a contraatacar aquells que també hi foren presents i que no van veure les coses exactament com Monés les explica. Francament, estic segur que encara hi són a temps.

MARTÍ MARÍN I CORBERA